

E rövid, néhány soros feljegyzésből új vonásokkal gyarapítható Szabó Ervin könyvtárosi portréja. Már egyetemi tanulmányai idején mint jogszigorló arra törekedett, hogy könyvtárosi gyakorlatot szerezzen. Ezt a gyakorlatot az ország jogtudományi szakkönyvtárában folytatta, önként vállalva, fizetés nélkül. A könyvtári munkában minden bizonnal „kiváló hozzáértéssel” tevékenykedett, mint azt a képviselőház könyvtárának igazgatója szűkszavúan hangsúlyozta jelentésében.

Összevetve Szabó Ervin életrajzi adatait, megállapítható, hogy mindössze néhány hónap az az idő, amelyet a képviselőház könyvtárában töltött. A rendelkezésre álló forrásokból itt végzett munkájára vonatkozóan több adat ez ideig nem található. Külföldi tanulmányai során szerzett sok tapasztalata, a könyvtári szak- és katalógus-rendszerek iránti érdeklődése bizonyára jól ötvöződött a könyvtári gyakorlati munkában és elősegítette az 1900-tól megindult könyvtártudományi munkásságát.

1903-ban jelent meg egyik fontos munkája „*A Társadalomtudományi Társaság Pulszky Ágost könyvtárának betűrendes katalógusa*”, amelyhez bevezetőt is írt. Ez a társadalomtudományi és jogi könyvtár 1939-ben az országgyűlés könyvtárába került. Állománya a korabeli nyilvántartás szerint 1235 mű, 1784 kötet volt.

Az Országgyűlési Könyvtár 1956-ban feltárta a könyvtárban levő különböző gyűjteményeket, közöttük a Társadalomtudományi Társaság Pulszky Ágost könyvtárát is. Ez a jogtudományi, jogtörténeti és társadalomtudományi szakirodalomban gazdag könyvgyűjtemény ma az Országgyűlési Könyvtár állományának egyik igen értékes része.

Csendes Katalin

A módszertani munka és környezete

A felügyelet, a szakigazgatás és a szakfelügyelet a tanácsi könyvtárak oldaláról nézve

Lenin könyvtári hagyatékának hála, a Szovjetunió nyomán minden európai szocialista országban a művelődéspolitikai fontos kérdéseként kezelték a kormányok a lakosság könyvtári ellátásának megszervezését. Nálunk is, miként más szocialista országokban, a lakosság széles rétegeinek szolgálatára hivatott közművelődési könyvtárakat hálózatok fogják össze, és a hálózatok belső szerkezete igazodik a közigazgatás felépítéséhez. A különböző szintű államigazgatási szervek hatáskörének megfelelő kiterjedésű könyvtári hatókörök alakultak ki.

A fenntartás és a felügyelet

A helyi államigazgatás bármely szintjén a tanács és a saját intézményként megvalósított könyvtár közti viszonyt ténybelileg és jogilag a *fenntartás* ténye határozza meg. Pl. a megyei tanács végrehajtó bizottsága a megyei könyvtár fenntartója. Tőle kapja a könyvtár a folyamatos működéséhez, fejlesztéséhez szükséges költségeket. E tényből fakad a felügyeleti jog, a gazda joga, hogy számonkérje megbízottjától, hogyan sáfárkodott a kezére adott javakkal és eszközökkel. A felügyelet külön említésének jelentőségét a közös fenntartás esetei is indokolják. Közös fenntartás esetében ugyanis a több fenntartó egyike a *működtető*, de véleményem szerint nem kétséges, hogy a *gazda joga*, vagyis a felügyelet valamennyi fenntartót megilleti. Ezt nevezhetjük beszámoltatási jognak.

A szakigazgatás

A lakosságot szolgáló könyvtárak létesítését és fenntartását törvény írja elő, minthogy ehhez az államnak fontos érdeke fűződik. Az intézmény fenntartásával és felügyeletével kapcsolatos köteleességek ellátásának állami érdekből történő ellenőrzése az államigazgatás *szakágazatában*, a *művelődésügyi szakigazgatás* rendszerében megy végbe, vagyis a Művelődésügyi Minisztériumtól a járási tanács művelődésügyi osztályáig a felsőbb szakigazgatási szerv ellenőrzi, hogy az alsóbb tanács végrehajtó bizottsága a törvénynek megfelelően eleget tesz-e fenntartói kötelezettségének, azaz az intézményeiről való gondoskodás megfelel-e a vele szemben támasztott követelményeknek.

Szakfelügyelet

Sok félreértés és vita kavarg a szakfelügyelet körül, pedig elég világos az a kép, amely a szakfelügyelettel kapcsolatban a jogszabályokból kialakítható. Mégis a fenntartói és a helyi igazgatási jogok netáni megsértésének félelmében odáig mentünk, hogy ma a szakfelügyelet alsóbb fórumai formálisan hiányoznak, valójában illegálisan működnek.

A szakfelügyelet olyan állami szolgálat, melynek feladata, hogy rendszeresen vizsgálja és ellenőrizze, hogy az intézmények és intézményhálózatok munkája *rendel-tetésszerű-e*; megfelel-e az objektív működési feltételek mellett lehetséges korszerű, a szakfelügyeleti szerv által (illetve a fenntartóval egyetértésben) meghatározott *szakmai előírásoknak és követelményeknek*.

Hazánkban a könyvtárak szakfelügyelete a művelődésügyi miniszter felelősségi körébe tartozik, aki ezt a tiszttét külön szakosztály, a könyvtári osztály útján tölti be. E sokrétű és nagy felelősséggel járó munkát az osztály részben belső szakembereivel, részben külső szakértőkkel, szakfelügyelőkkel látja el. A Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya tehát kettős meghatalmazás alapján végzi a tanácsi közművelődési könyvtári rendszer legfelsőbb irányítását: 1. mint legfőbb szakigazgatási szerv, 2. mint a könyvtári szakfelügyelet országos hatósága.

A szakigazgatás lépcsői kiépültek a legkisebb településeikig. A szakfelügyelet ugyanakkor nem rendelkezik helyi szervezettel, sőt helyi képviselővel sem. Minthogy azonban a könyvtárak működtetése szakértelmet és bizonyos technikai minimum ismeretét és betartását követeli meg, s ezek ellenőrzésére, vagyis az állami érdekek *szakmai* szempontú képviseletére a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya és szakfelügyelői kara kevésnek bizonyult, a szakmai követelmények betartását (s mert szoros az összefüggés, a művelődéspolitikai követelmények betartását is) a hálózati központoktól kérték számon. A megyei könyvtárak többsége minden nehézség nélkül megfelelt ennek a várakozásnak. A hálózat szakmai gondozását, a kezdő vagy képzetlen könyvtárosok tanítását, biztatását, dorgálását amúgy is köteleességüknek érezték a megyei könyvtárosok, és szívvel-lélekkel „agitálták” az alsóbb tanácsokat, sőt a pártszervezeteket, Népfrontot és ki tudná elmondani, hogy ki mindenkit még, hogy fejlesszék a könyvtáraikat, ne tekintsek a könyvtárosi állást szociális juttatásnak, ne költöztessék a könyvtárat pincébe, padlásra, ne költsek el a könyvbeszerzési keret felét idejétmúlt brosrúrákra. A megyei könyvtárak és a járási könyvtárak néha még ma is úgy viselkednek, mintha szakfelügyeleti munkát végeznének, pedig valóban azt is végeznek, csak ezt a tevékenységüket a fennálló rendelkezéseknek megfelelően *módszertani irányításnak* hívják. Az elnevezés jól bevált a gyakorlatban, mindenki tudja miről van szó, és senki nincs sértve, hogy „elszakfelügyelik” előle a könyvtárakat azok, akiknek ez logikusan illeszkedik a funkciókörükbe és helyzeti energiájuk is van hozzá: a hálózati központok.

Szakigazgatás és szakfelügyelet

A könyvtári ellátás továbbfejlesztésében kedvező lehetőségeket tárhat fel a fejlődő tanácsi rendszer. A helyi tanácsi hatáskörök növekedése remélhetően mindenfajta szolgáltatások, tehát a szellemi szolgáltatások javítása iránti felelősséget is növelni fogja. Egyebek között Hajdú, Somogy, Vas megye példáját látva remélhető, hogy mindenütt ki fog alakulni a művelődéspolitikát a helyi sajátosságokra alkalmazni tudó egészséges könyvtárpolitika. Nyilvánvaló, hogy az egész országra azonosan érvényes könyvtárfejlesztési irányelvek és tervmutatók csak a helyi szakigazgatási szervek tevékenysége révén nyernek gyakorlati tartalmat. A szakosztályoknak e tekintetben igen nagy a szerepük, tehát a felelőségük is. *A helyi könyvtárpolitika programjának kidolgozása és gyakorlati érvényesítése a szakosztályok legsajátosabb feladata.*

Ez a feladat a *tervezés* és a *beszámoltatás* tág határai között helyezkedik el. A szakigazgatás számára a legfontosabb információ forrás és közvetítő a szakfelügyelet, tehát a hálózati központok *ellenőrző* tevékenysége, amelynek annál nagyobb a jelentősége, minél erőteljesebben megmutatkozik a szakigazgatás helyi önállósága.

A jelenlegi gyakorlatban a legtöbb presztízsvitát a funkciók tartalmának a tisztázatlansága okozza. Sérti-e a megyei szakosztály szuverenitását, hogyha a Művelődésügyi Minisztérium könyvtári osztálya hivatalos levelet, értesítést stb. ír a megyei könyvtár igazgatójának? Addig mondogatták a tanácsi önállóság egyes fetiszizálói — nevek ne említessenek —, míg magunk is elhittük, hogy sérti. Holott a szakfelügyelet ellátása során a könyvtári osztálynak nemcsak joga, de mellőzhetetlen kötelessége is, hogy *közvetlenül* kapcsolatban álljon azokkal a központi könyvtárakkal, amelyeknek szakmai színvonalától, aktivitásától, szolgáltatásaitól további

könyvtárak százainak szakmai színvonala, szolgáltatási tevékenysége függ. A szuverenitás beszűkült értelmezése és a jogszabályok helytelen ismerete következtében némelyik járási népművelési előadó sérelmesnek tartja, hogy a megyei könyvtár „beleszól” a járási könyvtár dolgába. Megtörtént, hogy közösi tanácsi titkár felháborodva tiltakozott a járási könyvtár beavatkozása ellen, amikor pl. az törölte a falusi könyvtár rendeléséből a drága orvosi szakkönyvet. Ilyen esetekben mindig ugyanaz a mottó: megsértik a tanácsi önállóságot! S milyen jogcímen? Sajnos — ezt meg kell mondani — a módszertani tanácsadói funkció valóban nem ad elegendő jogcímet, hogy a könyvtárral kapcsolatos társadalmi érdeket a magasabb szintű könyvtár képviselje — esetleg a feladatot rosszul értelmező — helyi szakigazgatási szerv ellenében is. Ehhez a jogcím a hálózatban elhelyezett szakfelügyeleti funkció lehet, amelynek letéteményesei a megyei és a járási könyvtárak. Úgy gondolom, ez nem sérti a tanácsi önállóságot, hanem inkább segíti a tanácsokat, hogy intézkedéseik a társadalmi érdekek és a szakszerűség egyfelé mutató irányában érvényesüljenek. A kérdés jogszabályi rendezésre vár. Igen sürgős volna pl. a szakfelügyelet keretében szabályozni, hogy a fenntartó milyen előírásoknak megfelelően építhet, alakíthat át épületet, az építési programterveiket kivel kell jóváhagyatniok stb. Milliókat takaríthatnánk meg a szakszerűség érvényesítésével. (Ugyanezt a művelődési otthon jellegű intézmények területén is feltétlen meg kellene valósítani.) Megítélésem szerint a szakfelügyeletről érvényben levő keretrendelet megengedi, hogy miniszteri utasítás tegyen pontot a hatáskörök táján zajló viták végére.

A szakfelügyelet és a módszertani munka

Olvasmányaim, töprengéseim és könyvtárosi pályámon szerzett tapasztalataim engem is arról győztek meg, hogy a hálózatokon belül nem választható el a szakfelügyelet a módszertani szolgálattól. A szakfelügyelet lényegében irányelvek, eljárási szabályok, normák végrehajtását ellenőrzi. Minthogy azonban mindezek kialakításában, illetve a helyi viszonyokhoz való alkalmazásában látjuk a módszertani munka lényegét, mindez nyilvánvalóvá teszi, hogy a két terület egymástól nem választható el. A szocialista könyvtári rendszerben nem képzelhető el a módszertani szolgálat áruvá változtatása, amiként az is elképzelhetetlen, hogy annyira ne tekintsük értékeknek a módszertani munka produktumait, hogy méretlenül szórjuk a szélbe, mondván: elég önállóak a könyvtárak ahhoz, hogy tudják mire van szükségük.

A nagy könyvtárakat és hálózati központokat, amelyek módszertani szolgálatra fel tudtak készülni, kivétel nélkül hatóságok és költségvetési szervek tartják fenn. Az állam tehát meghatározott központi helyeken létrehozta és támogatja azt a könyvtári bázist, a módszertani szolgálatot, amely a kisebb, de azonos társadalmi rendeltetésű könyvtárak céljait ökonomikusan szolgálhatja. A módszertani szolgálatot ezért helyes úgy felfogni, mint állami dotációt, amelyhez valamennyi könyvtárnak jussa van. A módszertani szolgálatba fektetett pénz és szellemi energiák társadalmi hasznosításának legfőbb biztosítékát abban látom, hogy a módszertani szolgálat állomásának szerepét betöltő hálózati központok szakfelügyeleti funkcióval legyenek felruházva. Attól senkinek nincs oka félni, hogy a szakfelügyeletnek a könyvtári rendszerben való elhelyezése valamiféle elidegenedési veszélyt — ahogy egy időben gyakran hallottuk: „befeléfordulást” — idéz elő. Éppen a funkcióknak ez az elosztása (a tervezés, az irányítás, a módszertani szolgáltatás, az ellenőrzés és a beszámoltatás) biztosíthatja, hogy se a valóságtól való elfordulás, se a szakszerűtlenség ne gátolják könyvtárügyünk fejlődését, társadalmi rendeltetésének teljesítését.

Szente Ferenc

Kitüntetés

A művelődésügyi miniszter nyugállományba vonulása alkalmából, eredményes munkája elismerésül, *Perlusz Józsefnét*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 7. számú kerületi könyvtárának vezetőjét dicséretben részesítette.

MÓDSZERTANI LEVELET adott ki a SZOT Kulturális Agitációs és Propaganda Osztálya Szakmunkástanulók a szakszervezeti könyvtárakban címmel. A kiadvány szerzője, Mónus Imre felhívja a figyelmet a könyvtárosok és oktatók együttműködésének fontosságára; ismerteti a szakmunkástanulók olvasóvá nevelésének és főként megtartásának a gyakorlatban jól bevált módszereit; érdekes országos, illetve helyi vizsgálatok statisztikáit közli a tanulók érdeklődéséről, amellyel kapcsolatban foglalkozik az érdeklődés időnkénti lanyhulásának okaival és a környezet szerepével is.